

Попис пољопривреде 2023.

ЗЕМЉОРАДНИЧКЕ ЗАДРУГЕ У ФУНКЦИЈИ ОРГАНИЗОВАЊА ПОЉОПРИВРЕДНЕ ПРОИЗВОДЊЕ У СРБИЈИ

Никола Михаиловић
Мр Драган Марковић

ПОПИС
ПОЉОПРИВРЕДЕ 2023

Београд, 2025.

Попис пољопривреде 2023.

ЗЕМЉОРАДНИЧКЕ ЗАДРУГЕ У ФУНКЦИЈИ ОРГАНИЗОВАЊА ПОЉОПРИВРЕДНЕ ПРОИЗВОДЊЕ У СРБИЈИ

Никола Михаиловић
Мр Драган Марковић

Попис пољопривреде 2023.

Земљорадничке задруге у функцији организовања пољопривредне производње у Србији

Издаје и штампа: Републички завод за статистику, Београд, Милана Ракића 5

Одговара: Бранко Јосиповић, в. д. директора

Аутори: Никола Михаиловић, мр Драган Марковић

Лектура: Богдана Милошевић

Израда карата: Милутин Раденковић, Алекса Стевановић

Израда корица: Александра Вучићевић

Дизајн и припрема за штампу: Одељење за развој, припрему и визуелизацију статистичких аутпута

Корица: илустрација – shutterstock.com; фотографија – pexels.com

Ова публикација објављена је уз финансијску помоћ Европске уније. За садржину ове публикације искључиво је одговоран Републички завод за статистику и та садржина нипошто не изражава званичне ставове Европске уније.

© Приликом коришћења података објављених у овој публикацији обавезно је навођење извора.

ПРЕДГОВОР

Републички завод за статистику спровео је Попис пољопривреде од 1. октобра до 15. децембра 2023. године.

Попис пољопривреде представља кључно истраживање за прикупљање међународно упоредивих података о фондовима и структури пољопривредних газдинстава и од виталног је значаја за социоекономске анализе и планирање даљег развоја у области пољопривреде.

Попис је спроведен на око 640.000 јединица посматрања и финансиран је из буџета Републике Србије и из претприступних фондова Европске уније, у оквиру пројекта IPA 2018 (*Instrument for Pre-accession Assistance, 2018*).

С обзиром на то да попис није спроведен на територији АП Косово и Метохија, подаци за овај територијални ниво нису садржани у обухвату података за Републику Србију (укупно).

Прикупљени подаци се односе на земљишни фонд и категорије коришћења пољопривредног земљишта, наводњавање, употребу ђубрива, обраду и одржавање земљишта, број стоке (по врстама и категоријама) и број кошница пчела, испашу стоке, пољопривредну механизацију, радну снагу и друге активности газдинства које доносе приход, тржишну оријентисаност пољопривредне производње и остале податке о газдинству.

Посебна публикација „Земљорадничке задруге у функцији организовања пољопривредне производње у Србији“ намењена је широј научној и стручној јавности. У овој публикацији, на основу пописних резултата, дат је свеобухватан приказ земљорадничког задругарства у Републици Србији и истакнут допринос подизању свести о значају задружног организовања пољопривредне производње у Републици Србији.

Републички завод за статистику изражава велику захвалност ауторима: председнику Задружног савеза Србије Николи Михаиловићу и мр Драгану Марковићу због професионалног односа и успешне сарадње са методолошким тимом Завода у току израде ове публикације.

Резултати пописа објављени су и у дисеминационој бази на сајту Републичког завода за статистику (stat.gov.rs).

У Београду, 2025.

В. д. директора
Бранко Јосиповић

САДРЖАЈ

Предговор.....	3
Садржај	5
1. Увод.....	7
1.1. Метод рада и извор података	8
2. Законски основ формирања и пословања земљорадничких задруга	9
3. Историјски развој земљорадничких задруга	11
3.1. Први век земљорадничког задругарства у Републици Србији	11
3.2. Развој земљорадничких задруга после другог светског рата до данас	13
4. Земљорадничке задруге према резултатима пописа пољопривреде 2023.....	17
4.1. Земљорадничке задруге са статусом пољопривредног газдинства	17
4.2. Чланови земљорадничких задруга	19
4.3. Промене у пољопривредним фондовима земљорадничких задруга у протекле 63 године	21
5. Улога задружног савеза србије у развоју задругарства.....	26
6. Закључци	31
Прилози	34
Литература	41

1**УВОД**

Прве земљорадничке задруге на садашњој територији Републике Србије основане су пре 179 година, а задруга основана пре 130 година и данас је активни привредни субјект. Хроничари су свих друштвено-економских промена и успешно су се прилагођавале и остваривале своје основне функције. У складу са друштвено-економским променама, земљорадничке задруге су у одређеним периодима биле једини организатори пољопривредне производње. Преносиле су сва нова достигнућа и техничка решења, примењивале у организацији производње прераде и промета.

Истовремено су биле основни фактор развоја сеоских подручја, кроз изградњу инфраструктуре, почев од путева, водовода, развоја ПТТ мреже, мостова и уређења простора. Неопходно је истаћи да су у одређеном периоду у највећем броју биле трансформисане у друге облике пословања и да се бележе периоди да на одређеним подручјима Републике Србије није било регистрованих земљорадничких задруга. Задружна својина у целом периоду је била уставна категорија, али у одређеним периодима тешко је доказивана и укњижавана, што је имало негативне последице на њихов рад и пословање.

Статистички су праћени број задруга, резултати пословања и подаци су објављивани у статистичким публикацијама. У оквиру пописа пољопривреде, у складу са утврђеном методологијом вршени су и пописи земљорадничких задруга. Резултати пописа били су од изузетног значаја за анализу стања и предлоге мера за унапређење и рад земљорадничких задруга.

Слика 1

Извор: Задружни савез Србије

1.1. МЕТОД РАДА И ИЗВОР ПОДАТАКА

Посебна публикација „Земљорадничке задруге у функцији организовања пољопривредне производње Републике Србије“ израђена је на основу података Пописа пољопривреде 2023. и најважнија обележја анализирана су просторно и временски. Посебан аспект исказан је на допринос задруга унапређењу и развоју примарне пољопривредне производње.

Поред података Пописа пољопривреде 2023. коришћени су и подаци Агенције за привредне регистре, Републичког геодетског завода, Задружног савеза Србије, Задружног савеза Војводине и регионалних задружних савеза.

Сагледавање доприноса задруга у организовању, унапређењу и реализацији примарне пољопривредне производње подразумеваало је:

- преношење нових технолошких решења у процесу производње;
- пружање услуга у организацији производње, тржиште репродукционих материјала и робе,
- тржиште капитала, а посебно штедно-кредитне задруге;
- организација и реализација задружних производа у примарној производњи; и
- учешће у изградњи инфраструктурних објеката на селу.

Слика 2

Извор: Задружни савез Србије

2

ЗАКОНСКИ ОСНОВ ФОРМИРАЊА И ПОСЛОВАЊА ЗЕМЉОРАДНИЧКИХ ЗАДРУГА

Карактеристике законског основа земљорадничких задруга, од формирања првих задруга до данас, јесу:

- њихови оснивачи су физичка лица, осим за сложене задруге, које могу основати најмање две земљорадничке задруге;
- оснивају се са улозима, који су били једнаки до 2015. године и представљали су почетни капитал за рад задруге;
- оснивају се у складу са законом о задругама усвајањем и потписивањем уговора о оснивању и доношењем задружних правила;
- регистрација и упис у регистре вршени су у складу са законима који су важили за правна лица – привредне субјекте;
- послују у складу са законима, задружним вредностима и принципима;
- имовина коју стварају кроз пословање књижи се као задружна;
- специфичне односе у оквиру задруге и између задругара регулишу задружним правилима;
- подлежу задружној ревизији којом се контролише да ли је пословање у складу са законом, задружним вредностима и принципима. Задружна ревизија је обавезна за све земљорадничке задруге;
- одлуке у оквиру задруге се доносе кроз органе управљања по принципу један задругар један глас. Обавезни органи управљања су Скупштина и надзорни одбор, а према броју задругара и управни одбор и комисије;
- формирају задружне савезе на добровољном принципу, који могу бити регионални, покрајински и републички;
- ликвидација и брисање из регистра врши се у складу са законима који регулишу ову област за привредне субјекте;
- преостала задружна имовина након ликвидације припада задружном савезу чије је задруга била члан и користи се за унапређење рада задруга на том подручју.

У целом периоду оснивачи земљорадничких задруга нису могла бити правна лица, чиме су задруге биле ускраћене за ангажовање додатног капитала за улагања у изградњу прерађивачких капацитета, складишног и расхладног простора, трговине које би недвосмислено утицале на стварање повољнијих услова рада и пословања.

Такође, треба истаћи да су се у Републици Србији најдуже примењивали савезни закони из области земљорадничког задругарства за разлику од других бивших република које су имале своје законе који су регулисали ову област.

Слика 3

УПРАВНИ И НАДЗОРНИ ОДБОР ЗЕМАЉСКОГА САВЕЗА ЗЕМЉОРАДНИЧКИХ ЗАДРУГА 1898 ГОДИНЕ

С десна на лево седе: ЉУБА КЛЕРИЋ, професор Велике школе и министар; ЖИВАН ЖИВАНОВИЋ, професор и министар; СТЕВАН Р. ПОПОВИЋ, министар; ВУКАШИН ПЕТРОВИЋ, министар; МИКА ПОПОВИЋ, професор Велике школе и министар; МИЛИЋ РАДОВАНОВИЋ, професор. Стоје с десна на лево: ТАСА БАНКОВИЋ, трговац; САВА МАРКОВИЋ, учитељ, за моравски округ; МИЛОРАД ПРОТИЋ, свештеник, за ваљевски округ; ВОЈА КАТУНАЦ, учитељ, за крижевачки округ; ЈОВАН ПАВЛОВИЋ, свештеник, за смедеревски округ; МИКА АВРАМОВИЋ, ујраник; МИЛОШ МАРКОВИЋ, свештеник, за шабачки округ; ГРУЏИЦА ДЦЕМОВИЋ, учитељ, за чаџински округ; МИЉУТИН СИМИЋ, свештеник, за крагујевачки округ; ПАВЛЕ ВЛАЈИЋ, земљорадник, за београдски округ.

Извор: Збирка слика Четрдесето-годишњица задругарства 1894.-1934.

3

ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ЗЕМЉОРАДНИЧКИХ ЗАДРУГА

Прве земљорадничке задруге на садашњој територији Републике Србије основане су пре 179 година.

Временски посматрано, ово време рада и пословања се може поделити на два велика периода. Први период је време од оснивања првих задруга до краја другог светског рата, што практично представља први век рада земљорадничког задругарства. Други период обухвата време од завршетка другог светског рата до данас или непуних осамдесет година.

Промена друштвено-економских односа током наведеног периода имала је непосредан утицај на развој земљорадничког задругарства.

3.1. ПРВИ ВЕК ЗЕМЉОРАДНИЧКОГ ЗАДРУГАРСТВА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Прва задруга на данашњој територији Републике Србије основана је давне 1846. године у Бачком Петровцу и носила је назив „Gazdovský spolok“. Девет година касније, 1855. године, у Ердевику основана је задруга под називом „Задружни амбар“. По оснивању ових задруга, 1868. године основана је у Пивницама прва кредитна задруга, а 1883. године у Руми прва задруга са традиционалном унутрашњом задружном организацијом. После овог периода убрзава се процес оснивања нових задруга. Тако су током 1894. године основане задруге у Азањи, Вранову, Михаиловцу, Седларима и др.

Задружни покрет у Србији тада још није имао свој специјални закон, који би му давао правац уоквирен и правним нормама. Добија га 3. децембра 1898. године. Закон о земљорадничким и занатским задругама, како се звао, био је један од најмодернијих и најдемократскијих задружних закона и остао је на снази све до доношења новог Закона о привредним задругама 24. септембра 1937. године.

Оснивање нових задруга ишло је брзим корацима. У периоду од оснивања прве задруге у Вранову па до 1911. године, закључно, као последње нормалне пословне године, која је претходила Балканском и првом светском рату, број задруга по годинама кретао се:

Табела 1. Број задруга и задругара, 1894–1911.

Година	Број задруга	Година	Број задруга
1894	5	1903	335
1895	13	1904	409
1896	18	1905	508
1897	53	1906	563
1898	89	1907	607
1899	167	1908	636
1900	219	1909	677
1901	256	1910	699
1902	290	1911	737

Извор: Главни савез српских земљорадничких задруга, 1895–1940.

Половином првог века наведеног периода, 20. јула 1895. године, основан је Савез српских земљорадничких задруга, који је исте године у Лондону, заједно са 11 националних задружних савеза других земаља, основао Међународни задружни савез.

Захваљујући активностима Савеза српских земљорадничких задруга, данашњем Задружном савезу Србије наставља се убрзано оснивање нових задруга и унапређење њиховог рада. У оквиру Задружног савеза неопходно је истаћи посебну функцију, организовање задружне ревизије, којом се контролише рад задруга и исправљају све уочене неправилности у пословању и оне се усклађују са законом и задружним вредностима и принципима.

У наведеном периоду формирају се и функционишу три типа задруга. Прве су штедно-кредитне, затим набављачко-потрошачке и специјализоване производне од којих су најважније житарске, сточарске, повртарске, виноградарске и рибарске. Посебно треба истаћи да је у овом периоду било обавезно уписивање задруга у регистар који је водио Савез српских земљорадничких задруга.

Табела 2. Број задруга у Србији, 1940.

РБ	Врста задруга	Број задруга	Учешће (%)
1	Набављачке	1894	51,34
2	Кредитне	1039	28,16
3	Сточарске	355	9,62
4	Житарске	85	2,3
5	Млекарске	64	1,73
6	Виноградске	55	1,49
7	Воћарске	31	0,84
8	Рибарске	16	0,43
9	Остале	150	4,07
10	Свега	3689	100

Извор: Монографија „Сто година земљорадничког задругарства Србије“

Први уписи су извршени 1895. године, када је у регистар уписано 12 штедно-кредитних задруга, да би их у децембру месецу 1913. године било уписано 782 задруге.

Повећањем броја задруга увећавао се и регистар. У 1923. години у регистар у Србији било је уписано 1.515 земљорадничких задруга, а у децембру 1939. године 3.689 задруга. Од укупно уписаних задруга у регистар 1939. године, било је 1.894 набављачко-потрошачких задруга; 1.039 штедно-кредитних и 756 специјализованих задруга. Од укупног броја специјализованих задруга, сточарско-млекарске су чиниле 65,3%; житарске 21,2%; виноградарске 7,3% и остале 6,2% (ратарске, повртарске и воћарске).

Поред земљорадничких задруга, у Регистар задруга 1939. године било је уписано и 1.180 других специјализованих задруга од којих су преко три четвртине биле занатске и здравствене.

Из самог назива „задруга“ произилазила је и основна делатност, па су тако набављачко-потрошачке задруге обезбеђивале основне материјале за потребе становништва. Штедно-кредитне задруге су прикупљале слободна новчана средства од становништва и пласирале у производне активности. Специјализоване пољопривредне задруге су развијале и унапређивале пољопривредну производњу у секторима за које су основане. Преносиле су нова знања, шириле нове сорте, хибриде, расе стоке, које су биле у функцији повећања производње и побољшања економских и социјалних услова живота и рада.

Задруге у првом веку рада пословале су у условима приватне својине у Србији. Биле су носиоци развоја, веза између произвођача и потрошача робе, услуга и капитала.

Савез српских земљорадничких задруга обављао је и пословну функцију преко специјализовано формираних предузећа за трговину, како унутрашњу тако и спољну.

Посебно треба истаћи да су сви облици задружног организовања били препознати као носиоци развоја у свим областима производње и услуга у Србији. Број земљорадничких задруга уписаних у јединствени регистар Савеза српских земљорадничких задруга у децембру 1939. године био је дупло већи од укупног броја пописаних земљорадничких задруга у 2023. години.

3.2. РАЗВОЈ ЗЕМЉОРАДНИЧКИХ ЗАДРУГА ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА ДО ДАНАС

Период после Другог светског рата био је пун турбуленција и изазова за развој земљорадничког задругарства. Генерално се може констатовати да овај период, са мерама и капацитетом развоја, није био наклоњен развоју земљорадничког задругарства. Земљорадничке задруге нису препознате као носиоци развоја пољопривреде и прехранбене индустрије. Посебно се са становишта специфичности истиче период колективизације после рата; период привредне реформе седамдесетих година прошлог века; период обавезног удруживања рада и средстава осамдесетих година и период после 1990. године.

У време Другог светског рата постојале су такозване реквизиције, којима су сељацима одузимани жито, стока, дрва. Делимично одузимање вишкова пољопривредних производа трајало је све до 1947. године, када Влада Федеративне Народне Републике Југославије доноси Уредбу о обавезној испоруци вишкова житарица и меса по такозваним везаним ценама, које су биле и по неколико пута ниже од оних на пијаци. Те године почиње и оснивање домаћих колхоза, називаних нашим именом „сељачке радне задруге“. Овај период трајао је све до 1953. године. Власт је сељаке поделила од I до VIII категорије. У првој су били они са поседом до 3 хектара, а у осмој они са тадашњим максимумом од 20 хектара.

Непосредно после рата сељачке радне задруге су представљале нови, посебан облик задруга у нашој пољопривреди. Формиране су по угледу на задруге колхозног типа из СССР, као метод социјалистичког преображаја пољопривреде. Ова нова врста задруге настала је принудним уједињавањем газдинстава земљорадника, при чему су сељаци били обавезни да у задругу унесу земљиште, стоку, средства за рад, механизацију и др. Сељацима је на индивидуално коришћење остављена само окућница у оквиру које обрадиво земљиште није могло бити веће од 1 хектара. Био је ограничен и број стоке која је могла да се држи на окућници. Од задругара се одузимала земља која прекорачује предвиђени максимум. Учлањивање у сељачку радну задругу вршено је под снажним притиском власти, будући да је једна од социјалистичких идеја била да сељачко земљиште, стока, оруђе за рад, постану заједничко, колективно власништво. Сељак који није желео да се учлани у сељачку радну задругу етикетиран је као „непријатељ“ и у највећем броју случајева осуђиван. Овакав однос државе довео је до потпуног прекида односа између задругара и њихових задруга.

Колективизација као метод жељеног социјалистичког преображаја имао је изузетно негативан утицај на развој задругарства.

Слабости сељачких радних задруга су посебно почеле да се испољавају после 1953. године. То је период у коме држава напушта колективизацију као метод преображаја пољопривреде и реорганизује СРЗ. Прелази се на метод постепеног подруштвљавања производње, док се СРЗ претварају у опште земљорадничке задруге. Иако је можда првобитна идеја реорганизације сељачких радних задруга имала за циљ да осмисли бољу унутрашњу организацију задруга и да створи боље услове за примену задружних принципа (који су се у оквиру СРЗ у потпуности изгубили), на крају се свела на „масовно кампањско растурање задруга“. Последица политике подруштвљавања била је потпуно ликвидирање земљорадничких задруга и на њиховој имовини оснивање пољопривредно-трговинских комбината. Наиме, постојеће задруге подвргнуте су променама које су

се вршиле на уштрб самоуправљања и противно задружним правилима. Многе задруге су, без сагласности задругара, прикључене новоформираним комбинатима и другим организацијама друштвеног сектора. Од задруга се одузима земља, справе, машине и даје на коришћење комбинатима. Велики део ове имовине су и данас задржали. Процес ликвидације довео је до тога да је средином 80-их година прошлог века у Србији било свега 147 задруга.

Нарочито је био велики притисак на земљорадничке задруге по доношењу Закона о удруживању рада (1976. године) на територији АП Војводине, које су ушле у састав агроиндустријских комбината уносећи целокупну своју имовину. Институционално су организоване као радне или основне организације коопераната. Основни задатак им је био организовање производње жита, индустријског биља, стоке на поседима земљорадника, који су представљали основне сировине за прехранбену индустрију која је била у саставу агрокомбината.

За разлику од АП Војводине, у централном делу Србије највећи број земљорадничких задруга наставио је пословање самостално ван комбината. У овом периоду па све до 1991. године оствариле су најбоље резултате, како производне тако и по улагањима у сеоску инфраструктуру.

Земљорадничке задруге су доминантно организоване производњу јунећег и јагњећег меса, малине и шљиве. У том периоду из Србије је просечно годишње извожено око 15 хиљада тона јунећег меса и око 3 хиљаде тона јагњећег и овчјег меса. Истовремено, просечно годишње је извожено око 50 хиљада тона малине и око 10 хиљада тона свеже и суве шљиве.

У биљној производњи, посебно у производњи малине, у економским односима примењен је модел аконтне цене у откупу и исплате укупне цене по реализацији производа. У организацији земљорадничких задруга изграђен је значајан део инфраструктуре на селу (путеви, водоводи струјне мреже, телефонских централа, откупних места и др.). Изградња инфраструктуре реализовала се по принципу обезбеђења трећине потребних средстава од стране задруга, локалне самоуправе и становништва, на основу којег се гради инфраструктура, или наменским издвајањем из добити пре обрачуна коначне цене у просеку од једне петине или једне четвртине.

Током 1976. године од стране земљорадничких задруга на територији Србије формирано је тринаест регионалних задружних савеза. Простор и материјалне услове за рад ових савеза обезбедиле су земљорадничке задруге. Такође, на простору централног дела републике формирана је стручна пољопривредна служба која је била смештена у простору окружних савеза, а средства за рад су обезбеђивале земљорадничке задруге. Стручне службе су много ефикасније наставиле да шире и уводе у пољопривредну производњу нове технологије, сорте, хибриде, расе, рационализују производњу ради постизања што бољих економских резултата. У наведених двадесетак година може се рећи да су земљорадничке задруге имале највеће позитивне ефекте на развој пољопривредне производње и села.

Период од 1991. године па све до краја 2015. године је изузетно тежак за рад и пословање земљорадничких задруга. Наиме, у овом периоду долази до расформирања агроиндустријских комбината. Из комбината се прво издвајају капацитети прехранбене индустрије и улазе у процесе приватизације. Интерне банке се трансформишу у пословне, па задруге остају без извора финансирања производње. Такође, и земљорадничке задруге излазе из састава комбината али не износе своју унету имовину, што их доводи у изузетно тежак економски положај. Поред наведеног, земљорадничке задруге остају обвезници враћања имовине одузете физичким лицима по основу реформи после Другог светског рата, иако није била у поседу земљорадничке задруге, па су је морале новчано надокнађивати. Приватизовани капацитети прехранбене индустрије организују производњу сировина ван задруга, чиме се додатно смањују пословне активности земљорадничких задруга. Поред наведених неповољних услова, од 1992. године Србији се уводе ригорозне санкције Савета безбедности Уједињених нација, чиме се суспендује легална спољнотрговинска размена.

Истовремено, укидају се усаглашени сертификати са Европском унијом у извозу јунећег и јагњећег меса.

Током 1991. године Влада Републике Србије подржављује стручне пољопривредне службе које излазе из задружног сектора. Подржављењем служби подржављују се и задружна имовина која је била на коришћењу код служби.

Као последица наведених ограничавајућих услова у пословању, многе пословне активности се обављају у „сивој зони“ ван земљорадничких задруга, што задруге доводи у још лошији економски положај. Недостатак енергената и висока цена на сивом тржишту доводи многе земљорадничке задруге у безизлазан економски положај. Земљорадничке задруге нису биле у могућности исплате личних доходака и постепено се покрећу поступци стечаја. За непуних 25 година ликвидирани су највеће задруге у Мачванском, Колубарском, Рашком, Златиборском, Расинском, Нишавском и Јабланичком округу. Ликвидирањем задруга, сива економија утиче првенствено на смањење сточарске производње, пре свега јунећег и јагњећег меса, а бројно стање свих врста стоке се убрзано смањује, а ова тенденција је присутна и данас. Нарушен је биланс свињског меса и Србија постаје велики увозник. Нема извоза јунећег и јагњећег меса, што утиче на девастирање примарне пољопривредне производње на брдско-планинским подручјима. На подручјима на коме су угашене земљорадничке задруге нема нових успешних задруга, а бележе се и највеће необрађене пољопривредне површине. Такође, са ових подручја се помера и производња сировог млека ка равничарском подручју. Гашење најбољих земљорадничких задруга, као и мањих, утиче на смањење укупног броја задруга и њихових пословних активности, односно значаја за унапређење примарне пољопривредне производње, што показују и резултати Пописа пољопривреде у 2023. години.

Један од доказа који опредељују и пословне активности земљорадничких задруга су и подаци Републичког геодетског завода о задружном власништву земље у АП Војводини у 2007. години и расположиво земљиште по пописима из 2012. и 2023. године.

Табела 3. Структура својине у ванграђевинском рејону, АП Војводина, март 2007.

РБ	Општина	Приватна		Друштвена		Државна		Задружна		Укупно	
		ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
1	Ада	15847	76	73	0	1801	8	3733	17	21454	100
2	Алибунар	33219	58	4138	7	17520	31	2434	4	57310	100
3	Апатин	11599	36	4275	13	14100	43	2569	8	32543	100
4	Бач	13853	40	1214	3	11645	33	8344	24	35056	100
5	Бачка Паланка	28420	54	7375	14	10934	21	6180	12	52908	100
6	Бачка Топола	32274	58	4751	9	15956	29	2651	5	55632	100
7	Бачки Петровац	8596	60	3885	27	1897	13	33	0	14411	100
8	Бела Црква	21443	62	4302	12	9010	26	34	0	34789	100
9	Беочин	6696	40	909	5	8935	54	66	0	16606	100
10	Бечеј	26536	57	3463	7	15586	34	706	2	46291	100
11	Врбас	17760	52	4566	13	7875	23	3689	11	33889	100
12	Вршац	35591	47	5076	7	33269	44	1361	2	75297	100
13	Жабал	21997	58	2503	7	10812	29	2555	7	37867	100
14	Житиште	29940	61	1525	3	12930	26	5027	10	49422	100
15	Зрењанин	57011	46	24676	20	34776	28	6867	6	123329	100
16	Инђија	20506	57	4617	13	8210	23	2762	8	36095	100
17	Ириг	12050	54	6338	28	3595	16	289	1	22271	100

Табела 3. Структура својине у ванграђевинском рејону, АП Војводина, март 2007. (наставак)

РБ	Општина	Приватна		Друштвена		Државна		Задружна		Укупно	
		ha	%	ha	%	ha	%	ha	%	ha	%
18	Кањижа	25110	65	2413	6	10645	28	400	1	38568	100
19	Кикинда	37184	51	10372	14	24574	34	851	1	72981	100
20	Ковачица	28006	72	1221	3	5251	13	4637	12	39116	100
21	Ковин	30005	43	3042	4	33465	48	2556	4	69068	100
22	Кула	19991	45	8591	19	11699	26	3953	9	44234	100
23	Мали Иђош	9166	55	1280	8	6107	37	174	1	16727	100
24	Нова Црња	18898	73	2858	11	4148	16	49	0	25954	100
25	Нови Бечеј	26702	45	5722	10	18989	32	7667	13	59080	100
26	Нови Кнежевац	11690	40	2704	10	11878	41	2684	9	29017	100
27	Нови Сад	27861	53	7909	15	13182	25	3979	8	52930	100
28	Опово	12016	62	763	4	5431	28	1191	6	19401	100
29	Оџаци	18578	48	9915	26	7886	20	2387	6	38766	100
30	Панчево	36216	54	7807	12	21774	32	1344	2	67140	100
31	Пећинци	22741	51	2873	6	18500	42	374	1	44587	100
32	Пландиште	15086	41	773	2	19934	55	568	2	36412	100
33	Рума	27760	51	8382	15	17929	33	438	1	54509	100
34	Сента	20022	72	1417	5	6321	23	52	0	27813	100
35	Сечањ	21515	43	4584	9	20153	40	3879	8	50131	100
36	Сомбор	54351	50	12191	11	41244	38	1934	2	109721	100
37	Србобран	18211	67	4516	17	4942	18	527	2	27296	100
38	Сремска Митровица	43853	59	10789	15	17250	23	2286	3	73909	100
39	Сремски Карловци	2158	48	3	0	2326	51	35	1	4523	100
40	Стара Пазова	19619	65	4175	14	6186	21	113	0	30093	100
41	Суботица	61550	65	3952	4	24280	26	4482	5	94272	100
42	Темерин	10646	71	283	2	3821	26	182	1	14932	100
43	Тител	14004	57	4500	18	5683	23	344	1	24532	100
44	Чока	11250	36	2260	7	17333	56	34	0	30878	100
45	Шид	29449	45	5094	8	29531	45	1544	2	65617	100
	Укупно	1066709	53	214131	11	628537	29531	97964	5	2007377	100

Извор: Републички геодетски завод – Анализа потребе уређења пољопривредног земљишта комасацијом на територији АП Војводине

4**ЗЕМЉОРАДНИЧКЕ ЗАДРУГЕ ПРЕМА РЕЗУЛТАТИМА ПОПИСА ПОЉОПРИВРЕДЕ 2023.**

Попис пољопривреде 2023. године је организовао и спровео Републички завод за статистику. Након Пописа пољопривреде 2012. године и Анкете о структури пољопривредних газдинстава 2018. године, Попис пољопривреде 2023. обезбедио је континуитет у прикупљању структурних података у области пољопривреде.

Слика 4

Извор : Републички завод за статистику

Извештајне јединице односно јединице посматрања у Попису пољопривреде 2023. била су сва пољопривредна газдинства на територији Републике Србије, без обзира на правни статус (породична газдинства, земљорадничке задруге и други облици организовања са статусом правног лица газдинства правних лица и предузетника) а која задовољавају критеријум за пољопривредно газдинство.

Предмет Пописа пољопривреде 2023. су структурни подаци о пољопривредним газдинствима: земљишни фонд и категорије коришћења пољопривредног земљишта, подаци о броју стоке и начинима њеног држања, подаци о радној снази, подаци о наводњаваним површинама под усевима, обрада и одржавање земљишта, употреба ђубрива, пољопривредни објекти, механизација и опрема.

4.1. ЗЕМЉОРАДНИЧКЕ ЗАДРУГЕ СА СТАТУСОМ ПОЉОПРИВРЕДНОГ ГАЗДИНСТВА

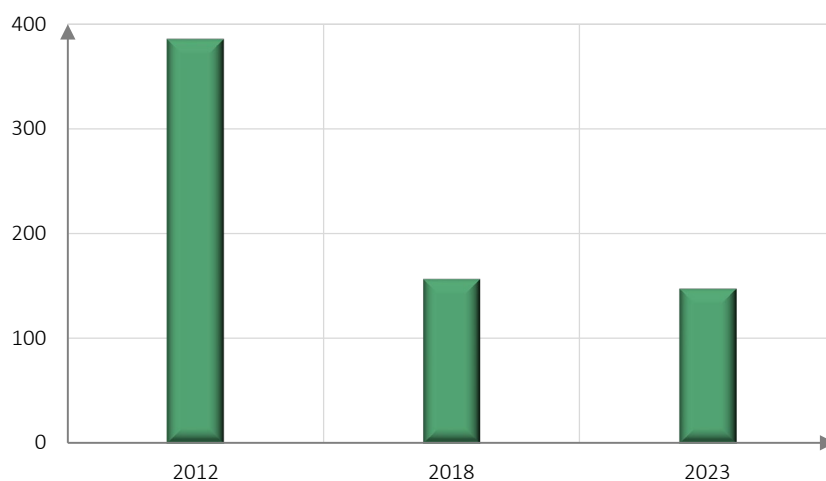
На основу података Агенције за привредне регистре, у Републици Србији је регистровано 1.769 активних земљорадничких задруга. Критеријум за пољопривредно газдинство, према методологији Пописа пољопривреде 2023. испунило је 148 земљорадничких задруга са статусом правог лица, што чини 8,3% од укупног броја земљорадничких задруга.

У оквиру 1.769 активних земљорадничких задруга регистровано је 26.217 чланова задруга. Према подацима Пописа пољопривреде 2023, од укупног броја регистрованих чланова задруга, њих 12.114 (46,2%) има породично пољопривредно газдинство, чиме су стекли услов да буду обухваћени Пописом пољопривреде 2023. године.

Табела 4. Година пописа и број пописаних правних лица (земљорадничке задруге)

Рб	Година пописа	Укупан број земљорадничких задруга	Број пописаних земљорадничких задруга	Учешће пописаних земљорадничких задруга у укупном броју, %
1	2012	877	386	44,0
2	2018	1133	157	13,8
3	2023	1769	148	8,3

Извор: Републички завод за статистику

Графикон 1. Број пописаних земљорадничких задруга по годинама

У поређењу са Пописом пољопривреде 2012. године, услов за пољопривредно газдинство испунило је 386 земљорадничких задруга са статусом правног лица од укупно 877 (44%). Пописом пољопривреде 2023. године услов за пољопривредно газдинство испунило је 148 активних земљорадничких задруга од укупно 1.769 (8,3%), што чини смањење за 238.

Истовремено, као последица смањења броја земљорадничких задруга које испуњавају услов за пољопривредно газдинство, значајно су смањене површине коришћеног пољопривредног земљишта укупно (КПЗ), као и коришћене површине ораница и башта. У 2012. години земљорадничке задруге имале су 47.235 ха КПЗ и 45.151 ха коришћених површина ораница и башта, што је у просеку 122 ха КПЗ по газдинству односно 117 ха ораница и башта.

У односу на 2012. годину, у 2023. години дошло је до смањења, и то: КПЗ за 10.956 ха или 24,12%, а ораница и башта за 10.547 ха или 24,4%. Регионално посматрано, на територији АП Војводине површине су смањене за 19,2%, а у осталим деловима Републике Србије за 60,1%.

- Смањење земљишних површина код земљорадничких задруга између два пописа последица су деловања три неповољна процеса:
- Први је убрзан повратак земљишта физичким лицима, одузетим на основу реформи 1946. и 1953. године, углавном на основу изгубљених судских спорова.
- Други фактор је што земљорадничке задруге, по основу закона о задругама из 2015. године, нису успеле да докажу задружну својину на одређеним површинама и по том основу су изгубиле право коришћења.
- Трећи основ је смањење закупа државног земљишта због висине закупа.

Што се тиче структуре коришћења ораничних површина, код земљорадничких задруга доминирају површине под житима и индустријским биљем. У 2012. години површине под житима су заузиле 61,9%, индустријско биље 27,2%, остале културе 10,9% укупних ораничних површина. У 2023. години површине под житима су 57,8%, индустријско биље 35,4%, а остале културе свега 6,8% ораничних површина.

4.2. ЧЛАНОВИ ЗЕМЉОРАДНИЧКИХ ЗАДРУГА

Члан задруге је физичко лице које у целости или делимично послује преко задруге, односно које преко задруге продаје своје производе односно услуге, набавља производе или користи услуге потребне за обављање своје делатности или на други начин непосредно учествује у обављању делатности ради којих је задруга основана.

Учешће чланова задруга који имају породично пољопривредно газдинство у укупном броју чланова задруга износи 46,2%, што указује да преко половине чланова задругара нема пописано пољопривредно газдинство, односно да се не бави пољопривредном производњом.

Табела 5. Пољопривредни фондови земљорадничких задруга са статусом пољопривредног газдинства и чланова задруга

РБ	Пољопривредни фондови	Земљорадничке задруге	Чланови задруга	Укупно	Учешће у укупном (%)	
		I	II	I+II	земљорадничке задруге	чланови задруга
1	Број пописаних пољопривредних газдинстава	148	12114	12262	1,2	98,8
2	Коришћено пољопривредно земљиште (ha)	36279	207207	243486	14,9	85,1
3	Оранице и баште (ha)	34604	189131	223735	15,5	84,5
4	Воћњаци и јагодасто воће (ha)	418	6454	6872	6,1	93,9
5	Виногради (ha)	8	622	630	1,3	98,7
6	Говеда (грло)	3083	9827	12910	23,9	76,1
7	Свиње (грло)	4745	88989	93736	5,1	94,9
8	Овце (грло)	1855	67179	69034	3,0	97,0
9	Козе (грло)	13	4622	4635	0,3	99,7
10	Механизација – трактори (бр.)	732	15174	15906	4,6	95,4

Извор: Републички завод за статистику

Евидентно је да се највише пољопривредних фондова налази у поседу газдинстава чланова задруга, што одражава и саму дефиницију земљорадничких задруга да је друштво физичких лица. Задруга је правно лице, које представља посебан облик организовања физичких лица која пословањем на задружним принципима остварују своје економске, социјалне, културне и друге интересе и која управљају и контролишу пословање задруге.

Чланови задруга располажу са око 85% коришћених пољопривредних површина, преко 95% броја трактора, с тим што треба нагласити да се у оквиру задруга налазе трактори веће снаге и новије генерације.

Посебно треба истаћи изузетно мали број говеда и код задруга и код чланова задруга. У просеку, код пописаних задруга и чланова задруга налази се свега једно грло говеда у поседу, а 0,35% грла музних крава. Ово указује, са осталим бројем стоке на газдинству, на изузетно екстензивну структуру пољопривредне производње.

У оквиру задруга у просеку се по задрузи користи 245 ха пољопривредног земљишта, односно 234 ха користи оранице и баште. Што се тиче сточног фонда по задрузи, око 21 грло говеда; 32 грла свиња; седам грла оваца и пет трактора.

Код пописаних чланова задруга (12.114) по члану се користи 17,1 ха пољопривредног земљишта, односно 15,6 ха ораница и башта, 0,53 ха воћњака и јагодичастог воћа; што се тиче сточарства, 0,8 грла говеда, што је мање код пописаних земљорадничких задруга. Свиња укупно у просеку има 7,4 грла, 13 грла оваца, а механизација износи 1,2 трактора.

Постојећи расположиви капацитети по газдинству чланова задруга указују на изузетно ниску заступљеност сточарства и воћарства, а самим тим и екстензивност производње.

Расположивих 15,6% ха ораница и башта по газдинству чланова са доминантном ратарском производњом указује на економску неодрживост газдинстава која би у наредном периоду, као и задруге, морале ићи на интензификацију производње кроз значајно повећање повртарске, воћарске и сточарске производње и финализацију у оквиру капацитета земљорадничких задруга.

Објективнији положај пописаних земљорадничких задруга и чланова задруга могуће је сагледати кроз њихово учешће у пољопривредним фондовима Републике Србије – укупно.

Слика 5

Извор: Задружни савез Србије

Табела 6. Пољопривредни фондови у Републици Србији – укупно, земљорадничке задруге и чланови задруга

РБ	Пописане категорије	Република Србија – укупно	Земљорадничке задруге и чланови задруга	Учешће земљорадничких задруга и чланова задруга (%)
1	Број пописаних газдинстава	508325	12262	2,4
2	Коришћено пољопривредно земљиште	3239373	243486	7,5
3	Оранице и баште	2518369	223735	8,8
4	Воћњаци и јагодичасто воће	196129	6872	3,5
5	Виногради	18201	630	3,4
6	Говеда	725408	12910	1,8
7	Свиње	2263705	93736	4,1
8	Овце	1702682	69034	4,1
9	Козе	149558	4635	3,1
10	Механизација – трактори	482498	15906	3,3

Извор: Републички завод за статистику

Земљорадничке задруге и чланови задруга, у укупном броју пописаних газдинстава Републике Србије, учествују са 2,4%. Учествују са 7,5% коришћеног пољопривредног земљишта, 8,8% ораница и башта, 3,5% површина под воћњацима и јагодастим воћем и 4,0% под виноградима. Што се тиче сточног фонда, земљорадничке задруге и чланови задруга учествују са 1,8% грла говеда, 4,1% свиња, 4,1 оваца и 3,1% коза у укупном броју Републике Србије, док од укупног броја трактора у Републици Србији, учествују са 3,3%.

4.3. ПРОМЕНЕ У ПОЉОПРИВРЕДНИМ ФОНДОВИМА ЗЕМЉОРАДНИЧКИХ ЗАДРУГА У ПРОТЕКЛЕ 63 ГОДИНЕ

У протекле 63 године, уочене су значајне промене у пољопривредним фондовима земљорадничких задруга које су последица укупних трансформација пољопривредног сектора Републике Србије. Евидентно је да се смањују сви пољопривредни фондови у оквиру земљорадничких задруга.

Табела 7. Коришћена површина општинских земљорадничких задруга, по категоријама, 1960. и 2023.

Година	Укупно газдинстава земљорадничких задруга	Укупна површина	Пољопривредна површина (ха)			
			оранице и баште	воћњаци	виногради	ливаде и пашњаци
1960	1588	217640	87113	3265	1008	111080
2023	148	36245	34604	418	8	1215

Извор: Републички завод за статистику

Основни ресурс у пољопривредној производњи представља пољопривредно земљиште. Површине пољопривредног земљишта код земљорадничких задруга у 2023. години шест пута је мањи у односу на 1960. годину. Истовремено, смањене су и коришћене површине ораница и башта за два и по пута, воћњака за око осам пута, а винограда за 10 пута. Посебно треба истаћи структуру коришћења пољопривредних површина код задруга, где су 1960. године, од укупних површина задруга, 51%

чиниле ливаде и пашњаци, а 2023. године учешће ливада и пашњака износило је 3,4%. Површине под ливадама и пашњацима су делимично опредељивале бројно стање стоке у земљорадничким задругама. Смањење површине под ливадама и пашњацима у земљорадничким задругама последица је повраћаја тих површина месним заједницама и физичким лицима по Закону о повраћају земљишта из 1991. године.

Табела 8. Површина воћњака општинских земљорадничких задруга, 1960. и 2023.

Година	Газдинства земљорадничких задруга, укупно	Јабуре ха	Крушке ха	Шљиве ха	Виногради ха	Малине ха	Купине ха	Боровнице ха
1960	1588	1042	300	828	1008	0	0	0
2023	148	102	30	26	108	4	2	12

Извор: Републички завод за статистику

У склопу смањења пољопривредних површина код земљорадничких задруга смањене су и драстично површине под воћњацима за осам пута. Најчешће смањење бележи се код површина под шљивом које су смањене за 32 пута, док су површине под јабуком и крушком смањене за око 10 пута. Истовремено, земљорадничке задруге су основале свега 18 ха интензивних засада боровнице, малине и купине. Доминантне површине су под боровницом, која чини 67% укупних интензивних засада. Интензивни засади под воћем представљају један од модела интензификације пољопривредне производње у земљорадничким задругама и побољшање њиховог економског положаја.

Табела 9. Пољопривредна механизација у општинским земљорадничким задругама, 1960. и 2023.

Година	Газдинства земљорадничких задруга, укупно	Трактори, укупно
1960	1588	7936
2023	148	732

Извор: Републички завод за статистику

У протекле 63 године интензивно су се опремала газдинства физичких лица, пре свега пољопривредном механизацијом, а пре свега тракторима различите снаге. Набавком трактора на газдинствима физичких лица смањила се потреба коришћења услуга од земљорадничких задруга у основној и допунској обради земљишта, што је условило и смањење трактора код земљорадничких задруга за преко десет пута. Треба напоменути да земљорадничке задруге у складу са својим потребама су набављале савремене тракторе веће снаге и смањење потрошње горива.

У рационализацији коришћења пољопривредне механизације земљорадничке задруге би могле бити носиоци оснивања и функционисања „машинских прстенова“ на подручју које покривају.

Табела 10. Сточарство у општинским земљорадничким задругама, 1960. и 2023.

Година	Газдинства земљорадничких задруга, укупно	Говеда, укупно	Говеда у тову	Краве	Свиње	Овце	Коњи	Живина	Пчеле
1960	1588	27213	5165	9244	66830	22135	2188	31336	1161
2023	148	3083	1475	882	4745	1855	2	83140	0

Извор: Републички завод за статистику

У складу са смањењем земљишних површина смањује се и сточни фонд у земљорадничким задругама код свих врста стоке осим код живине.

Укупан број говеда смањен је за преко 18 пута, при чему је број крава смањен за преко 10 пута, а број говеда у тову за скоро два пута. Истовремено, број свиња је смањен за 14 пута, а број оваца за 12 пута. У наведеном периоду повећан је само број живине за око три пута.

Табела 11. Запослено особље у општим земљорадничким задругама, 1960. и 2023.

Година	Газдинства земљорадничких задруга, укупно	Број запослених
1960	1588	39048
2023	148	5138

Извор: Републички завод за статистику

Као последица смањења пољопривредних фондова земљорадничких задруга и број запослених у земљорадничким задругама смањен је за седам пута. Смањење броја запослених последица је драстичног смањења броја трактора, сточног фонда и воћарско-виноградарске производње у земљорадничким задругама.

Анализе рађене у Задружном савезу Србије указују да се у равничарским подручјима све теже долази у посед или коришћење ораничних површина јер су те површине заузете од стране крупног капитала. Из тих разлога, на овим подручјима није реално очекивати ширење делатности земљорадничких задруга и задругара – чланова по основи проширења коришћења ораничних површина. Унапређење и проширење делатности на равничарским подручјима, изузев Неготинске низије, земљорадничке задруге могу остварити интензификацијом и променом структуре производње на постојећим ораничним површинама, уз истовремену изградњу складишног, расхладног простора и капацитета за производњу финалних производа. У Неготинској низији, с обзиром на расположиве пољопривредне површине, а полазећи од чињенице да је добар део становништва ван Републике Србије, наведене пољопривредне површине би се могле рационално искористити у систему постојећег организовања у задруге уз набавку савремене широкозахватне пољопривредне механизације.

Посебан проблем представља девастација пољопривредних површина на брдским и планинским подручјима на којима су иначе у последњих 20 година и ликвидирани највеће задруге централног дела Републике Србије. На овим просторима су и највеће необрађене пољопривредне површине, а и постојећа инфраструктура је незадовољавајућа, посебно, путна мрежа, водоснабдевање и електрична енергија.

Из тих разлога било би сврсисходно приступити изради Студије – Како искористити расположиве ресурсе ових подручја у функцији унапређења пољопривредне производње. Посебну пажњу треба усмерити на програмски развој на овим подручјима: товно говедарство, узгој аутохтоних раса оваца и аутохтоних сорти воћа.

Посебно су атрактивне наведене производње са становишта прехранбене сигурности земље и могућности повећања извоза. Наведени изазови можда би се могли превазићи кроз систем задружног организовања уз претходно моделирање економски одрживог пољопривредног газдинства физичких лица.

Историјски посматрано, у оквиру пољопривредне производње земљорадничко задругарство после Другог светског рата имало је турбулентан развој, што се одразило и на значај и положај земљорадничких задруга у пољопривредној производњи.

Глобално се може рећи да су у целом периоду земљорадничке задруге биле у доказивању задружне својине различитих система организовања пољопривредне производње и нису биле препознате као носиоци развоја пољопривредне производње.

Попис земљорадничких задруга и задругара – чланова у 2023. години дао је реалну слику земљорадничког задругарства и отворио питање неопходности посебних улагања и специфичних мера у функционисању задружног облика организовања, а посебно у подручјима са највише необрађеног земљишта.

Полазећи од дефиниције одрживог развоја, из које произилази да је одрживи развој успостављање равнотеже економије и екологије, а што подразумева ефикасан, еколошки компатибилан и социјално одговоран систем, у напредном периоду потребно је изградити одржив и ефикасан пољопривредни сектор који може да се такмичи на светском тржишту и обезбеди довољне количине хране које задовољавају потребе потрошача у погледу квалитета и безбедности. Посматрајући садашње стање у селима и пољопривреди Републике Србије, једно од најважнијих питања је хоризонтално и вертикално удруживање наших пољопривредних произвођача у задруге.

Слика 6

Слика 7

Слика 8

Извор: Задружни савез Србије (слика бр. 6,7)

Извор: Међународни Задружни савез –International Cooperative Alliance ICA (слика бр. 8)

Генерална скупштина УН је прогласила 2025. годину за Међународну годину задруга, која се обележава под темом „Задруге граде бољи свет“. Тема наглашава трајни глобални утицај задруга и наглашава да је задружни модел кључно решење за отклањање различитих глобалних изазова.

Поред тога, наглашава значајну улогу коју задруге имају у унапређењу имплементације Циљева одрживог развоја до 2030. године.

У својој резолуцији, Генерална скупштина УН препоручује начине за обележавање године и подстиче све државе чланице УН да систем УН и релевантне заинтересоване стране искористе овај догађај за промовисање доприноса задруга друштвеном и економском развоју. Између осталог, Генерална скупштина УН позива државе чланице да размотре оснивање националних комитета за координацију и припрему за све активности 2025. године.

Иновативни доприноси задруга за одрживи развој биће од кључног значаја за убрзање напретка у постизању Циљева одрживог развоја како се приближавамо 2030. години.

Међународна година задруга биће прилика да се мобилишу све заинтересоване стране да подрже и унапреде задруге свуда, јачајући њихов допринос бољем свету.

Слика 9

Председник међународног задружног савеза
Ариел Гуарко и Никола Михаиловић, председник
Задружног савеза Србије, Београд, март 2023.год.

Слика 10

Слика 11

Извор: Задружни савез Србије (слика 9, 11)

Извор: Споменица Михаила Аврамовића - Задружна библиотека (слика 10)

Михаило Аврамовић (Смедерево, 16. новембар 1864. — Београд, 16. април 1945) је био српски публициста, научни радник и политичар. Оснивач је земљорадничког задругарства у Србији.

5

УЛОГА ЗАДРУЖНОГ САВЕЗА СРБИЈЕ У РАЗВОЈУ
ЗАДРУГАРСТВА

Задружни савез Србије је стручно-пословна невладина асоцијација првенствено земљорадничких задруга, а заступа и интересе других задруга које немају струковни савез. Основан је далеке 1895. године. Члан је Међународног задружног савеза и један је од његових првих оснивача.

Може се навести неколико задатака овог савеза, који је присутан у свим фазама развоја и периодима развоја задругарства у Србији: пре свега, Савез учествује у дефинисању задружног система и политике у датом политичком систему и утиче на аграрну политику како би она имала позитивне интенције на развој задруга; савез, даље, помаже оснивање задруга, израду програма рада и пословања задруга, међусобно повезује задруге ради размене искустава, и, на крају, организује међународну сарадњу наших са задругама других земаља. Што се тиче нашег подручја, упоредо са првим задругама, формира се и прва пољопривредна задружна асоцијација у Србији, која је носила назив Главни савез српских земљорадничких задруга. Захваљујући активностима овог савеза, у Србији се убрзано одвијало оснивање нових задруга и континуирано се радило на решавању свих важних питања за развој задругарства.

Најразвијеније земљорадничко задругарство је у земљама чланицама ЕУ које су препознале овај облик организовања као носиоца развоја пољопривреде, производње прехранбених производа, снабдевања тржишта пољопривредно-прехранбеним производима и равномерног регионалног развоја.

Задружни систем организовања у свету је врло ефикасан и развијен у свим областима живота и рада. Почива на приватном власништву и заједничком интересу, а у функцији економског и регионалног развоја. Са тог аспекта, посебно је значајно подстицање оснивања и рада задруга у девастираним подручјима, која се практично налазе ван равничарског рејона Републике Србије. Ово намеће потребу израде Студије о могућностима активирања производних потенцијала брдско-планинских подручја кроз оснивање нових врста задруга, а што би требало учинити у међуресорној сарадњи надлежних министарстава у Влади. Анализом активности задруга долази се до закључка да су транзиција и њена динамика у нашој земљи имали пресудан утицај и на задругарство. Наравно, реформе не могу заобићи ни овај сегмент привреде. Нема економског напретка Републике Србије без повећања економске ефикасности примарне производње и услуга, квалитета производа и прилагођавања њене структуре захтевима тржишта. Међутим, укинута је заштита производње хране, а наше тржиште је преплављено увозом стране високосубвенциониране хране. Тржишно оријентисан задругар у Републици Србији тражи заштиту своје производње и подстицаје сличне онима које имају задругари у Западној Европи, стабилно тржиште и цене које му обезбеђују зараду и добит. Имајући у виду велике могућности за развој пољопривреде, производње и прераде воћа и поврћа, грожђа и индустријског биља и жита, заснивање нових засада, пластеника и стакленика, као и производње еколошке хране, требало би да задруга буде, као што је у била у прошлости, један од стубова економског напретка Републике Србије.

У Задружном савезу Србије земљорадничке задруге се посматрају и анализирају кроз критеријуме делатности и успешности пословања. Полазећи од наведених критеријума, општа је оцена да су успешније задруге које имају производе и услугу и директно су присутне на тржишту где се и обавља примарна расподела, која је од пресудног утицаја на економски положај субјеката у привређивању.

По рангу успешности, а на бази два наведена критеријума, најбоље резултате остварују земљорадничке задруге које:

- имају прерађивачке и смештајне капацитете и самим тим су присутне на тржишту производа;
- располажу или користе велике пољопривредне површине, што им, уз оптималну механизованост и примену агротехничких мера, омогућава остваривање високих приноса и повољнијих економских резултата пословања;
- имају интензивну производњу и такође се налазе на тржишту производа, а пре свега делатност им је повртарска производња, производња воћа, као и квалитетног садног материјала;
- са стабилношћу пословања истичу се земљорадничке задруге које спроводе „програм мера у сточарству“, а финансирају се од стране корисника услуга по принципу – 20% од вредности подстицаја припада задрузи за спровођење програма мера и издавање адекватних папира, а део прихода остварују и од министарства надлежног за послове пољопривреде; и
- такође, стабилност пословања карактерише и земљорадничке задруге које послују на просторима где се одвија интензивна и велика производња жита и индустријског биља, а задруге су у функцији снабдевања произвођача репродукционим материјалима. Ове задруге су се стабилизовале на пословним приходима око и изнад 500 милиона динара годишње.

У последње време у тешком су положају земљорадничке задруге које послују и раде изван житородног рејона, јер им се смањује делатност због девестирања подручја на коме послују и раде. У централном делу Републике Србије највећи број земљорадничких задруга, као претежну делатност, регистровао је „сточарску производњу“, а њоме се бави најмање задруга. Наиме, само се две земљорадничке задруге озбиљније баве сточарском производњом, и то једна товом јунади, а друга производњом свиња. Посебно треба истаћи као охрабрујућу чињеницу да се задњих година оснивају земљорадничке задруге са интензивним делатностима, пре свега у воћарској и повртарској производњи, и да су такве задруге присутне директно на тржишту, јер су препознале значај „производње за познатог купца“, а задругари су искључиви произвођачи.

Задружни савез Србије има значајну улогу у развоју задругарства, а његови задаци су се мењали у зависности од значаја задруга у развоју привреде, као и од карактера политичког система. Крајем 20. века држава најчешће није уважавала апеле Савеза за предузимање одговарајућих мера аграрне политике, због чега је велики број задруга запао у финансијске тешкоће, па самим тим нису биле у могућности да обезбеде средства за рад Савеза, који је и данас суочен са проблемом обезбеђивања неопходних средстава за рад. Намеће се неопходност промена у садржају рада Савеза, како би се у пракси афирмисао као значајни актер који својим деловањем доприноси економској и статусној стабилности првенствено земљорадничких задруга и утиче на њихов развој. Задруге које добро послују требало би да се потруде да обезбеде неопходна средства за функционисање Савеза, како би могао да обавља своју улогу у заштити економских и других интереса земљорадничких задруга; материјално јачање требало би да обезбеди и држава, враћањем целокупне бивше имовине Савеза.

Најразвијеније земљорадничко задругарство је у земљама чланицама ЕУ, које су препознале овај облик организовања као носиоца развоја пољопривреде, производње прехранбених производа, снабдевања тржишта пољопривредно-прехранбеним производима и равномерног регионалног развоја. С циљем побољшавања услова пословања и рада земљорадничких задруга, неопходно је: извршити укњижбу задружне својине у складу са Законом о задругама, извршити рејонизацију пољопривредне производње и моделирати „економски одрживо“ пољопривредно газдинство за сваки регион, које би требало да буде основ коришћења подстицајних средстава и окосница развоја пољопривреде. Основ развоја задругарства мора чинити успешна производња и спремност задругара да у целости управљају пословима задруге. Будућност би требало да донесе примену искустава најбољих задружних сектора Западне Европе у Републици Србији, а превасходно специјализацију задруга и формирање сложених задруга. Републици Србији не недостају плодно земљиште и

традиција у пољопривредној производњи и задругарству. Сагледавајући и анализирајући све факторе, може се закључити да задругарство у Републици Србији има перспективу и будућност, јер док постоје пољопривредни произвођачи, постоји и потреба да се они међусобно удружују. Пољопривредне задруге би требало да се повезују по угледу на европске, које имају лидерску позицију на тржишту, а што би значило и међусобно повезивање произвођача, али и са научним институцијама, како би најновији научни резултати нашли примену пракси.

Основни задаци Задружног савеза Србије састоје се у следећем:

- пружању стручне и друге помоћи земљорадницима у срединама где постоје иницијативе и услови за формирање нових земљорадничких задруга и пружању свих врста помоћи ка унапређивању рада и пословања постојећих земљорадничких задруга;
- укључивању што већег броја земљорадника – задругара у задруге и развој пољопривредне производње на њиховим газдинствима;
- повезивању земљорадничких задруга у систем пољопривредне репродукције на принципима тржишне економије и заштите задруге, нарочито мале и економски слабе од других привредних субјеката који желе да те задруге интегришу и од њих направе своје радне јединице;
- заштити задружне имовине која је угрожена у процесима власничке трансформације;
- пружању помоћи земљорадничким задругама при повраћају задружне имовине која је одузета задругама и коју користе друга предузећа;
- сарадњи са надлежним државним органима приликом доношења закона и прописа који обезбеђују и стимулишу оснивање нових земљорадничких задруга, обухватање што већег броја задругара, повећање производње и продуктивности рада у задругама и на газдинствима земљорадника;
- представљању и заступању заједничких интереса чланица пред државним органима, банкарским и другим финансијским организацијама;
- организовању и подстицању задружног образовања, научноистраживачког рада и информативно-издавачке и пропагандне делатности од интереса за унапређивање задругарства;
- пружању помоћи при формирању разних задружних институција – задружних предузећа, задружне банке, задружних осигуравајућих друштава, задружних школа и др.

Највећа активност Задружног савеза Србије је пружање помоћи задругама у поступку доказивања и укњижбе задружне својине, као и превазилажењу потешкоћа насталих радом и пословањем. Процес повраћаја задружне имовине је изузетно тежак и пун је административних препрека, почев од држаоца задружне својине преко Републичког геодетског завода и ресорних министарстава која немају слуха за задружну својину и не осећају значај развоја задругарства за развој села и пољопривреде. Задружни савез Србије својим принципијелним ставом о неопходности признавања и укњижбе задружне својине замерио се многим носиоцима извршне власти.

Положај Задружног савеза Србије и оснивача условљен је економским положајем задруга и може се констатовати да је цео задружни систем у релативно неповољном економском положају и да треба предузети хитне мере у функцији оздрављења и развоја задружног покрета у Републици Србији.

У земљама са развијеном пољопривредом задружни савези и пољопривредне коморе су партнери ресорних министарстава у креирању и спровођењу мера аграрне политике намењених пољопривреди и руралном развоју.

Председници Задружног савеза Србије у периоду после другог светског рата били су:

1. Новица Ранковић (1944–1945)
2. Риста Антуновић (1945–1946)
3. Велимир Марјановић (1947)
4. Радисав Недељковић (1947)
5. Стојадин Стојковић Диче (1947–1953)
6. Андрија Мугоша (1957–1962)
7. Милован Стефановић (1976–1982)
8. Раденко Станић (1982–1986)
9. Слободан Миливојевић Лоле (1986–1988)
10. Проф. др Виден Ранђеловић (1989–2001)
11. Драгољуб Говедаровић (2001–2008)
12. Др Стојан Јевтић (2008–2009)
13. Ерна Киш Чисар (2009)
14. Никола Михаиловић (2009.....).

Табела 12. Опште земљорадничке задруге у пољопривреди Србије, 1953–1974.

Година	Укупно	Централни део Србије	АП Војводина	Косово и Метохија
1953	3124	2498	418	208
1954	2070	2387	402	181
1955	2617	2061	400	156
1956	2210	1676	391	143
1957	2005	1475	389	141
1958	1943	1412	389	142
1959	1709	1210	378	121
1960	1412	956	359	97
1961	1252	815	342	95
1962	1145	749	311	85
1963	996	645	285	66
1964	925	589	274	62
1965	891	560	273	58
1966	765	478	233	54
1967	751	477	224	50
1968	693	429	214	50
1969	649	394	210	45
1970	557	341	178	38
1971	496	298	167	31
1972	461	278	154	29
1973	431	259	146	26
1974	410	255	137	18

Извор: Монографија „Сто година земљорадничког задругарства Србије“

6

ЗАКЉУЧЦИ

1. Промене друштвено-економских односа имале су пресудан значај и на развој земљорадничког задругарства, које у Србији има традицију нешто мању од два века.
2. У првом веку развоја задругарство се развијало у условима приватне својине и овај период чини време од оснивања првих задруга до краја Другог светског рата. У првој половини века развијао се набављачко-потрошачки тип задруга, а у другој половини специјализоване житарске, сточарске, винарске, воћарске и штедно-кредитне задруге. Половином века основан је Задружни савез Србије, који је, са још 11 националних савеза, оснивач Међународног задружног савеза.

Слика 12

Извор: Збирка слика Четрдесето-годишњица задругарства 1894.-1934.

3. Период после Другог светског рата до привредне реформе јесте период принудне колективизације у пољопривреди – време сељачких радних задруга. Период изузетно неповољних услова за земљорадничко задругарство са негативним последицама на производњу и економске токове у овој области.
4. Период после привредне реформе до краја деведесетих година прошлог века карактерише период оснивања и пословања земљорадничких задруга у складу са задружним вредностима и принципима. Међутим, после 1976. године и Закона о обавезном удруживању многе земљорадничке задруге су ушле у састав агроиндустријских комбината. Ово је посебно било карактеристично у АП Војводини, где су све земљорадничке задруге биле у комбинатима са основном делатношћу сарадње са

индивидуалним пољопривредним произвођачима у производњи, првенствено индустријског биља, жита и свиња као сировине за прехранбену индустрију. У овом периоду, у централном делу државе, највеће задруге су остале ван комбината. Успеле су доминантно да организују производњу јунећег и јагњећег меса, малине и шљиве. Земљорадничке задруге и Задружни савез Србије формирали су и обезбедили услове за рад стручних пољопривредних служби, које преузимају послове од задруга на унапређивању развоја пољопривреде.

Задружном имовином је обезбеђен рад служби које ће бити подржављене 1991. године са подржављењем задружне имовине које су ове службе користиле.

У периоду од привредне реформе до 1991. године био је највећи позитиван утицај земљорадничких задруга у централном делу републике за унапређење производње. У овом периоду функционисао је систем „аконтне цене“, пре свега малине и шљиве, и коначни обрачун по продаји ових производа.

У овом периоду земљорадничке задруге су највише уложиле у развој инфраструктуре на селу. Били су развијени модели по принципу једнаког обезбеђивања средстава од стране задруга, локалних самоуправа и задругара (свако по трећину неопходних средстава) за изградњу инфраструктуре. Поред овог модела, функционисао је и модел издвајања одређеног процента од масе средстава за коначни обрачун цене. Најчешће је то било од 20% до 25% укупне добити за унапређење инфраструктуре.

5. После 1991. године одвијају се значајне промене које непосредно опредељују и развој земљорадничких задруга. Најважније промене су растурање агроиндустријских комбината, приватизација капацитета прехранбене индустрије, трансформисање интерних банака у послове банке; излазак земљорадничких задруга из комбината без изношења имовине; увођење санкција Савета безбедности УН; укидање сертификата за извоз јунећег и јагњећег меса у ЕУ; одлазак послова у сиву зону, чиме су земљорадничке задруге биле посебно оштећене јер су доминантно задружни производи – стока, месо, малина, највише склизнули у сиву зону. Поред наведеног, земљорадничке задруге остају обвезници враћања имовине одузете током педесетих година прошлог века.

6. Земљорадничке задруге без имовине, легалних пословних активности, без приступа тржишту капитала, уз обавезу враћања имовине, које најчешће није било, немогућности сервисирања обавеза према држави и запосленима – долазе у изузетно тежак економски положај, који води ка ликвидацији.

Ликвидиране су највеће задруге, посебно у централном делу Републике Србије, пре свега у Мачванском, Колубарском, Рашком, Златиборском, Расинском и Нишавском округу. Ликвидацијом задруга смањује се драстично сточарска производња, дестабилизује се производња малине. Као последица је девастација пољопривредне производње на овим подручјима уз највише необрађених пољопривредних површина.

7. Процес доказивања и повраћаја задружне имовине траје континуирано од педесетих година прошлог века, а интензивно преко три деценије и завршен је усвајањем Закона о задругама 2015. године.

8. Пописом пољопривреде 2023. године субјект пописа су биле и земљорадничке задруге и чланови задруга. Пописане су све земљорадничке задруге и чланови задруга који се баве примарном пољопривредном производњом и испунили су методолошке услове Пописа пољопривреде 2023. да би били евидентирани као пољопривредно газдинство.

9. Пописано је укупно 148 земљорадничких задруга и 12.114 пољопривредних газдинстава чланова задруга, што чини 2,4% укупно пописаних пољопривредних газдинстава у Републици Србији.

10. У оквиру земљорадничких задруга и газдинстава чланова задруга, користи се 7,5% укупно пописаног коришћеног пољопривредног земљишта, а гаји се 1,8% говеда, 4,1% свиња.

Од укупно пописаних површина под воћњацима, земљорадничке задруге и газдинстава чланова задруга користе 3,5%, а винограда 4,0%.

Релативно малим учешћем у пописаним категоријама, у односу на укупне категорије, не може се мерити реално допринос земљорадничких задруга развоју пољопривреде, јер је много већи њихов значај у организацији и реализацији производње на малим поседима физичких лица.

11. Просечно расположива пољопривредна површина по земљорадничкој задрузи укупно износи 245 ха. Ове површине са постојећом структуром производње не омогућују дугорочну економску одрживост. Из тих разлога неопходна је интензификација производње кроз увођење нових технологија и нових производа из области повртарства, воћарства, сточарства, прераде пољопривредних производа и стварање финалних производа.

12. Према подацима Задружног савеза Србије и окружних задружних савеза на равничарском подручју Неготинске низије, постоје могућности да се, кроз организацију у оквиру земљорадничких задруга, уз набавку широкозахватне механизације и организовање пољопривредне производње на расположивим необрађеним пољопривредним површинама, обезбеди развој овог подручја.

13. Посебну пажњу би требало усмерити на финансирање истраживања са темом – да ли задружни систем организовања може да буде у функцији необрађених пољопривредних површина у брдским и припланинским подручјима кроз наменске програме, као што су товно говедарство, аутохтоне сорте шљива и аутохтоне расе оваца.

Слика 13

Извор: Задружни савез Србије

ПРИЛОЗИ

ПРИЛОГ ①

Сектор задругарства у Републици Србији најбоље илуструју подаци да у Републици Србији постоји 5.127 свих врста задруга: земљорадничких или пољопривредних, стамбених, потрошачких, занатских, радничких, студентско-омладинских, социјалних, као и других врста задруга за обављање производње, промета робе, вршења услуга и других делатности, у складу са Законом о задругама. Од укупног броја задруга, активне су 2.902 задруге, односно 57%, 1.448 задруга има пословне приходе или 50% задруга.

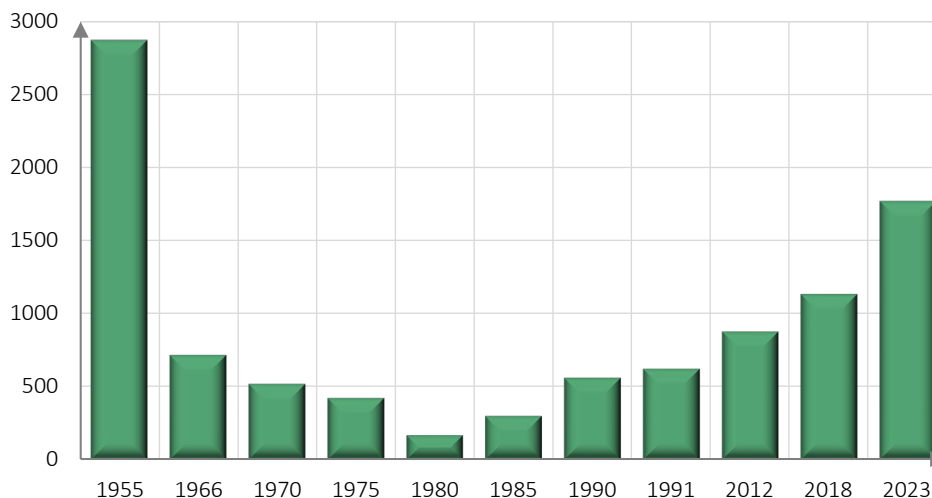
Од укупног броја новоформираних задруга, 37% има пословне приходе (сваки почетак пословања је тежак, податак од 37% задруга са пословним приходима може се сматрати европским). При томе, од укупног броја активних задруга, преко 60% су земљорадничке или пољопривредне.

Према концепцији развоја економије у наредном периоду, једно од суштинских питања је развој сектора задругарства, као незаобилазног чиниоца у запошљавању, организовању производње, откупа, прераде и промета производа индивидуалних пољопривредних произвођача. Испуњавањем наведених функција сектор задругарства постаје важан фактор за превазилажење друштвених и економских ограничења у развоју руралних подручја.

Табела 1. Број земљорадничких задруга

Година	Број земљорадничких задруга
1955	2871
1966	717
1970	519
1975	424
1980	170
1985	300
1990	562
1991	624
2012	877
2018	1133
2023	1769

Графикон: Број земљорадничких задруга

Предлог мера за даље унапређење рада задруга

У транзиционом периоду задругарство Републике Србије, а посебно земљорадничко задругарство, налази се у изузетно неповољном положају. Наиме, проблем задружне својине у последње три деценије није решен, што је отежавајући фактор успешног развоја задруга. Поред имовине, потребно је истаћи да земљорадничко задругарство није било ни у систему подстицаја Министарстава пољопривреде и привреде од 2004. до 2012. године и да се тек доношењем Закона о подстицајима у 2013. години изједначено са правима регистрованих газдинстава. Нерешеним питањем имовине, земљорадничке задруге имају отежан приступ тржишту капитала, јер практично немају чиме да гарантују за позајмљена средства. Недостатак кредитних средстава ограничавајући је фактор за обављање текућих активности и посебно обезбеђење инвестиционих средстава за капитално улагање у објекте и опрему у прерађивачкој индустрији. Значај земљорадничког задругарства најбоље илуструју структура и величина поседа газдинстава која се баве пољопривредном производњом.

Према Попису пољопривреде 2023. године, просечно пољопривредно газдинство обрађује 6,4 ха, гаји једно грло говеда, пет грла свиња, три овце, 43 грла живине и има око три кошнице пчела. Питање је како рационално организовати 508.365 газдинстава са малим и средњим поседом ако нећемо унапредити задругарство.

Овом приликом потребно је посебно истаћи да пољопривреде развијених земаља почивају на принципу земљорадничког задругарства кроз које су примарни произвођачи повезани и удружени јер су власници-акционари прерађивачких капацитета, као и трговинских ланаца, који дистрибуирају њихове прерађене производе. Кроз овај тројни интерес примарни пољопривредни произвођач је мотивисан да произведе квалитетну сировину, да се та сировина што боље преради, произведе прехранбени производ, и да га потом пласира по максималним ценама, које омогућавају економску егзистенцију свих у ланцу производње и продаје.

Имајући у виду наведене чињенице и опис стања, с циљем ревитализације задругарства Републике Србије предлажемо четири мере.

1. ИЗРАДА СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА ЗАДРУГАРСТВА
2. ФОРМИРАЊЕ КРЕДИТНЕ ЛИНИЈА ЗА ЗАДРУГЕ – БЕСКАМАТНО КРЕДИТИРАЊЕ ЗАДРУГА
3. ЗАПОШЉАВАЊЕ СТРУЧНИХ ЛИЦА У ЗАДРУГАМА И ЗАДРУЖНИМ САВЕЗИМА
4. ЕДУКАЦИЈА У ЗАДРУГАРСТВУ И МЕДИЈСКА ПРОМОЦИЈА

Према подацима Међународног задружног савеза и Уједињених нација у свету има више од милијарду задругара и око три милиона задруга. Задруге доприносе одрживом економском развоју и широм света запошљавају чак 280 милиона људи (10% од укупног броја запослених) и остварују 2,1 билиона долара прихода годишње. У оквиру земаља Г20, удео задружног запошљавања чини скоро 12% у укупном броју запослених. У САД има око 100 милиона појединачних чланова задруга који су удружени у близу 30 хиљада задруга, које запошљавају преко два милиона људи. У Европи, на водећем месту по броју задругара су Француска (око 23 милиона) и Италија (око 22,5 милиона), а следе Немачка са 20 милиона, Шпанија са 6,7 милиона и Норвешка са два милиона чланова. Задруге у Француској запошљавају преко милион људи (3,5% од укупно активно запослених), у Немачкој око 440.000 људи.

Због свега наведеног, програм едукације у задругарству и медијска промоција би посебно требало да се фокусирају на приказивање импозантних резултата задружног сектора широм света, а посебно у Републици Србији. Едукативне активности би биле фокусиране на два правца: интерну јавност, односно чланове и лица запослена у задругама и екстерну јавност, односно лица ван задружног сектора и општу популацију.

ПРИЛОГ ②

Табела 2. Капацитети чланова-задругара – Попис пољопривреде 2023.

Број земљ. задруга	Коришћено пољопривредно земљиште, укупно ha	Коришћена површина ораница и башта, укупно ha	Воћњаци и површине под јагодастим воћем ha	Виногради, укупно ha	Овце, укупно грло	Козе, укупно грло	Говеда до једне године старости, укупно грло	Свиње у тову, укупно грло	Укупан број чланова-задругара	Број пронађених чланова-задругара РПГ
1769	207207	189131	6454	622	67179	4622	9827	88989	26217	12114

Извор: Републички завод за статистику

Табела 3. Пољопривредно земљиште пољопривредних задруга (ha)

Година	Број земљорадничких задруга	Укупно	Обрадива површина					Пашњаци	Рибњаци трстици и баре
			свега	оранице и баште	воћњаци	виногради	ливаде		
1955	2871	624126	258703	236299	3726	2673	16005	362405	3018
1966	717	432437	297820	261467	8895	2707	24751	130305	4312
1970	519	331706	228561	200785	5159	1801	20816	98945	4200
1975	424	227072	160156	139665	3473	986	16032	64656	2260
1980	170	26159	13016	7905	971	208	3932	13127	16
1985	300	24645	12069	7430	1103	33	3503	12490	86
1990	562	47942	31660	21396	1338	207	8719	16060	222
1991	624	137830	94134	77443	2410	604	13677	46669	1480
2012	386	47235	45702	45151	535	16	1018	491	0
2018	157	42733	41755	41394	361	0.3	577	398	0
2023	148	36279	35030	34604	418	108	718	497	0

Извор: Републички завод за статистику

Табела 4. Број стоке у земљорадничким задругама

Година	Број земљ. задруга	Говеда		Свиње		Овце		Коњи		Живина у хиљадама
		укупно	краве и стеоне јунице	укупно	крмаче и супрасне назимице	укупно	овце за приплод	укупно	кобиле и ждребане омице	
1957	2214	27168	15265	88988	20901	78704	64810	17656	6646	23000
1966	717	81899	20644	207705	17004	30314	21333	2589	682	185000
1970	519	39301	8381	115739	11483	17345	12756	1054	310	314000
1975	424	30976	2994	60348	4898	7652	5899	230	81	521000
1980	170	10627	5	12281	0	146	38	6	2	181000
1985	300	15588	4	31620	0	2575	2011	0	0	255000
1990	562	17479	10	14394	68	5892	5265	1	1	257000
1991	624	31884	480	24690	134	8319	7250	16	8	576000
1992	657	38237	358	20097	142	5964	5054	20	14	603000
2012	386	3352	607	31398		834		7		75960
2018	157	2400	655	22785		411		0		8922
2023	148	3083	882	4745		1855		2		83140

Извор: Републички завод за статистику

Табела 5. Пољопривредне машине у општим земљорадничким задругама

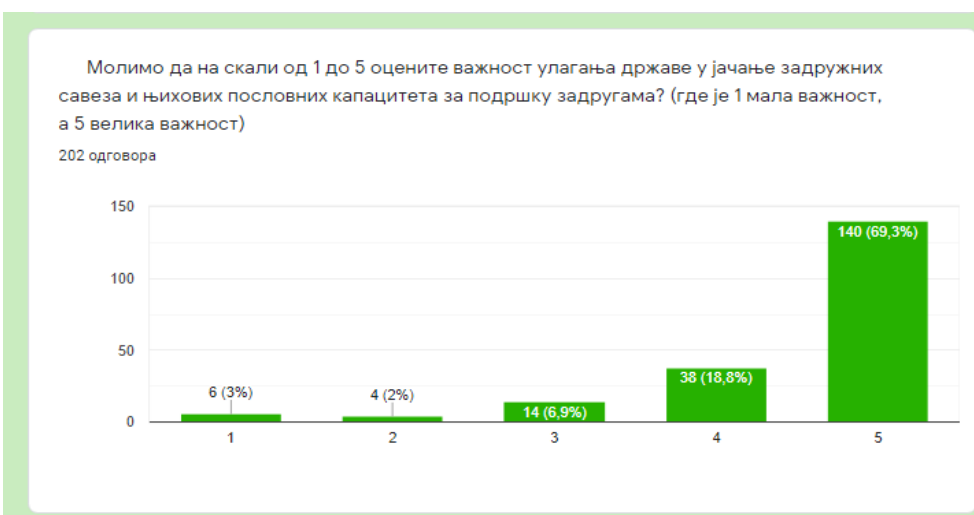
Година	Број земљорадничких задруга	Трактори
1957	2214	6074
1966	717	11796
1970	519	6272
1975	424	3744
1980	170	350
1985	300	500
1990	562	2094
1991	624	2360
2012	386	854
2018	157	723
2023	148	732

Извор: Републички завод за статистику

ПРИЛОГ ③

Графикони: Анкета о развојним потребама задругарства Републике Србије, 2022/2023.

Да ли је на локалном или националном нивоу потребно покренути програме за сувенционисано запошљавање младих у задругама?

202 одговора

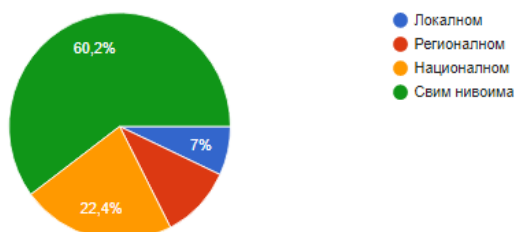
Да ли је на локалном или националном нивоу потребно покренути програме за сувенционисано запошљавање експерата (нпр. инжењера, технолога, економиста, правника) у задругама?

202 одговора

На ком нивоу треба да се формирају фондови за развој задругарства?

201 одговор

Извор: Задружни савез Србије и Задружни савез Јужне Србије

Извор: Задружни савез Србије

ЛИТЕРАТУРА

1. Аврамовић, Михаило. 1892. *Задругарство у Срба*, Смедерево
2. Барберини, Ивано. 2004. Реферат „110 година земљорадничког задругарства Србије“, Београд: Задружни савез Србије
3. Бугарин, Ђорђе 2003. Задругарство Војводине – јуче, данас, сутра , округли сто „Задругарство у транзицији“, Нови Сад, уводно излагање
4. Говедаровић, Драгољуб 1999. Задружна ревизија као посебан облик ревизије. Економика пољопривреде, год. 46, бр.1-2:3-126
5. Говедаровић, Драгољуб. 2004. Реферат „Земљорадничко задругарство Србије“, Београд: Задружни савез Србије
6. Илијић, Никола. 1999. Историја задруге код Срба. Београд: Службени лист СРЈ
7. Митровић, Милован 2004. Српско село и сељаци на прелазу векова – између стратегија преживљавања и модернизације, у: Милић, Анђелка (ур.). Друштвена трансформација и стратегије друштвених група: свакодневица Србије на почетку трећег миленијума. Београд: Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду
8. Монографија „100 година земљорадничког задругарства Србије“, 1994. Београд: Задружни савез Србије
9. Монографија „90 година земљорадничког задругарства Србије“, 1989. Београд: Задружни савез Србије
10. Пејчић, Христивоје. 2004. Пољопривредна задруга: зашто и како. Ниш
11. Ранђеловић, Виден. 1999. Основи задругарства и земљорадничко задругарство. Београд: Пољопривредни факултет и Задружни савез Србије
12. Резолуција о развоју земљорадничког задругарства, 2002. Београд: Задружни савез Србије
13. Резолуција Генералне скупштине Уједињених нација, 2004. – „Задруге у друштвеном развоју“, (бр. 58/131)
14. Витез, Мирослав. 1988. Земљорадничка задруга. Београд: Научна књига
15. Веки по задругарства, 1995. Нови Сад: Задружни савез Југославије
16. Закон о задругама – ЗОЗ (2015), Службени гласник РС, бр. 112/15
17. Никола Михаиловић -Задругарство развојна шанса Србије -2018. година, Београд
18. Задружни савез Србије
19. Никола Михаиловић –Водич кроз земљорадничко задругарство-2012. година, Београд, Задружни савез Србије

Одсек за комуникацију и информисање

Тел.: 011/24-01-284

Имејл: stat@stat.gov.rs

Библиотека

Тел.: 011/24-12-922, лок. 408

Имејл: biblioteka@stat.gov.rs

Број страна: 41

Тираж: 50

Периодика излажења: повремено

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

631.115.8:631.15(497.11)"1950/2023"(083.41)

МИХАИЛОВИЋ, Никола, 1972-

Попис пољопривреде 2023. Земљорадничке задруге у функцији организовања пољопривредне производње у Србији / Никола Михаиловић, Драган Марковић ; [израда карата Милутин Раденковић, Алекса Стевановић]. - Београд : Републички завод за статистику, 2025 (Београд : Републички завод за статистику). - 41 стр. : илустр. ; 30 cm

Тираж 50. - Стр. 3: Предговор / Бранко Јосиповић. - Библиографија: стр. 41.

ISBN 978-86-6161-279-4

1. Марковић, Драган, 1953- [аутор]

а) Земљорадничке задруге -- Пољопривредна производња -- Србија -- 1950-2023 -- Статистика

COBISS.SR-ID 163973129

ЗЕМЉОРАДНИЧКЕ ЗАДРУГЕ У ФУНКЦИЈИ ОРГАНИЗОВАЊА
ПОЉОПРИВРЕДНЕ ПРОИЗВОДЊЕ У СРБИЈИ